

Danuta Kępa-Figura

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8753-6980>

e-mail: dkepa@op.pl

Gatunek jako kategoria mediolingwistyczna a działy mediolingwistyki otwartej

Genre as a media linguistic category and the branches of open media linguistics

Abstrakt

Celem artykułu jest spojrzenie na gatunek jako na kategorię mediolingwistyczną. Realizując ten cel, wykorzystano założenia mediolingwistyki otwartej Danuty Kępy-Figury oraz czteroaspektowej koncepcji gatunku Marii Wojtak. Zaproponowano, by rozpoznanie sposobu bytowania tekstu w ramach (określonego) gatunku było traktowane nie tylko jako warunek konieczny pełnego rozpoznania kształtu tekstu (formalnego, stylistycznego, pragmatycznego i poznawczego), lecz także jako warunek konieczny rozpoznania poszczególnych wymiarów mediów. (Ten sposób widzenia relacji między oglądem gatunku a oglądem mediów został zwizualizowany). W konsekwencji zaproponowano wyróżnienie czterech działów mediolingwistyki. Pokazując, że myślenie o gatunku jako o zbiorze konwencji formalno-strukturalnych jest warunkiem koniecznym oglądu technologicznych i semiotycznych właściwości komunikacji medialnej, zaproponowano wyróżnienie działu syntaktyka mediów. Pokazując, że myślenie o gatunku jako o zbiorze konwencji pragmatycznych jest warunkiem koniecznym rozpoznania kwestii intencjonalności komunikacji medialnej oraz nadawczo-odbiorczych relacji organizujących kształt tej komunikacji, zaproponowano wyróżnienie działu pragmatyka mediów. Pokazując, że myślenie o gatunku jako o zbiorze konwencji stylistycznych jest warunkiem koniecznym rozpoznania kwestii stylistycznego zróżnicowania komunikacji medialnej, zaproponowano wyróżnienie działu stylistyka mediów. Dowodząc, że myślenie o gatunku jako o zbiorze konwencji poznawczych jest warunkiem koniecznym rozpoznania kwestii epistemologicznego zróżnicowania komunikacji medialnej, zaproponowano wyróżnienie działu epistemologia mediów.

Słowa kluczowe: mediolingwistyka, mediolingwistyka otwarta, gatunek medialny, gatunek a media, aspekty wzorca gatunkowego, działy mediolingwistyki

Abstract

The aim of this article is to explore genre as a media linguistic category. In pursuing this aim, the tenets of Danuta Kępa-Figura's open media linguistics and Maria Wojtak's four-aspect concept of genre are employed. It is proposed that the identification of how

a text exists within a (specific) genre should be treated not only as a prerequisite for the complete identification of the form of the text (formal, stylistic, pragmatic and cognitive), but also as a prerequisite for the identification of individual media dimensions. (This conceptualisation of the relationship between exploring genre and exploring media is presented in a visual manner). Consequently, the four branches of media linguistics are outlined. Demonstrating that thinking of genres as sets of formal-structural conventions is a prerequisite for approaching the technological and semiotic properties of media communication allows the demarcation of the branch of media syntax. Demonstrating that thinking about genres as sets of pragmatic conventions is a necessary prerequisite for recognizing the intentionality of media communication as well as the sender-receiver relations that structure this communication underlies the proposal for the branch of media pragmatics. Demonstrating that thinking of genres sets of stylistic conventions is a prerequisite for recognising stylistic differentiation of media communication endorses the recognition of the branch of media stylistics. Demonstrating that thinking of genres as sets of cognitive conventions is a prerequisite for recognising the epistemological differentiation of media communication and leads to the establishment of the branch of media epistemology.

Keywords: media linguistics, open media linguistics, media genre, genre vs. media, aspects of genre type, branches of media linguistics

Celem mojego artykułu jest spojrzenie na gatunek jako na kategorię mediolingwistyczną. Wychodząc od założeń mediolingwistyki otwartej oraz czteroaspektowej koncepcji gatunku, zwrócę uwagę na najważniejsze perspektywy wykorzystania kategorii gatunku w oglądzie tekstu medialnego.

1. W stronę mediolingwistyki otwartej

Gdy w 2012 r. Bogusław Skowronek proklamował powołanie mediolingwistyki jako nowej subdyscypliny językoznawstwa, stwierdził, że

Jej głównym przedmiotem zainteresowania winny być wszelkie fakty językowe (zdarzenia lingwistyczne) warunkowane (motywowane) mechanizmami medialnymi – to znaczy takie zjawiska, których kształt i charakter określają, determinują (w wersji łagodnej) poszczególne media, wraz z kontekstami swego funkcjonowania. Generalnie ujmując, mediolingwistyka ma dokonywać z lingwistycznej perspektywy oglądu wszelkich zjawisk i form językowo-komunikacyjnych powstających w relacjach między językiem a współczesnymi mediami (Skowronek 2012: 342).

Jednocześnie, proklamując mediolingwistykę jako nową subdyscyplinę, Skowronek zalecił prowadzenie analiz holistycznych, traktujących przekaz medialny jako proces transsemiotyczny, oraz wypracowanie skutecznego instrumentarium badawczego uwzględniającego ich multimodalny charakter (por. Skowronek 2013: 95–96). Myśl tę rozwinął w kilku późniejszych publikacjach (por. Skowronek 2018a: 11–19, 2018b: 68–70, 2019: 21–33, 2020: 89, 2021: 157–170). Za Ewą Szczęsną przyjął, że „systemy semiotyczne danego

medium [...] wchodzą ze sobą w wieloaspektowe interakcje, a zespolone w płaszczyźnie znaczeń, tworzą semantyczną całość – przy tym z reguły nową jakością” (2013: 95) oraz że „poszczególnych warstw [przekazu – D.K.F.] nie można analizować oddzielnie” (Skowronek 2013: 96).

Między tymi postulatami i założeniami widać napięcie. Czy można pogodzić bowiem deklarację dotyczącą zawężenia przedmiotu zainteresowania mediolingwistyki do „faktów językowych”, a sposobu oglądu tych faktów językowych (tj. „wszelkich zjawisk i form językowo-komunikacyjnych”) do „lingwistycznej perspektywy oglądu”, z przekonaniem dotyczącym konieczności prowadzenia „holistycznych analiz” „semantycznych całości”? Spostrzeżenie tego napięcia jest dla mnie punktem wyjścia rewizji myślenia o mediolingwistyce. Napięcie to traktuję bowiem jako sygnał kształtowania się świadomości metodologicznej odmienności mediolingwistyki jako subdyscypliny – głównie na bazie lingwistyki i nauk o komunikacji społecznej i mediach.

Kontekstem wyodrębniania się mediolingwistyki jako osobnej subdyscypliny są (1) jej lingwistyczne korzenie, (2) medioznawcze potrzeby i perspektywy badawcze i (3) (r)ewolucja zapośredniczonej medialnie komunikacji międzyludzkiej. Pamiętając, że mediolingwistyka wyrasta z badań lingwistycznych, w tym ich adaptacji do badań języka przekazów medialnych, nie można zapomnieć o medioznawczych potrzebach i perspektywach badawczych. Mediolingwistyka została proklamowana w 2012/2013 r. I to datowanie nie jest bez znaczenia, ponieważ był to czas kształtowania się świadomości zakresu dyscypliny, którą dzisiaj nazywamy naukami o komunikacji społecznej i mediach. Uznając za składową kontekstu wyodrębniania się mediolingwistyki jako osobnej subdyscypliny (r)ewolucję zapośredniczonej medialnie komunikacji międzyludzkiej, mam na myśli to, że czas proklamowania mediolingwistyki to jednocześnie czas poszerzania pola komunikacji medialnej o pole internetu oraz przemian w sposobie funkcjonowania tradycyjnej komunikacji medialnej pod wpływem internetu i stowarzyszonych z technologią internetową aplikacji. Pojawienie się internetu wpłynęło nie tylko na poszerzenie pola refleksji badaczy mediów, ale także zmusiło ich do rewizji założeń przyjmowanych odnośnie do istoty mediów, ich właściwości i roli. Zaakcentować tu należy zresztą nie tyle to, że internet się pojawił, lecz to, że przyjął określony kształt, a właściwie, że w sposób ciągły przybiera coraz to nowe kształty. I ta jego ewolucja, którą ze względu na tempo można uznawać za permanentną rewolucję, jest jednym z czynników otwierających oczy badaczom mediów, w tym mediolingwistom.

2. Założenia mediolingwistyki otwartej

Zarys kontekstu wyróżnienia mediolingwistyki w przestrzeni badań lingwistycznych traktuję jako tło do prezentacji założeń mediolingwistyki uprawianej dziesięć lat później. Mediolingwistyki, którą proponuję nazwać mediolingwistyką otwartą. Pierwszym, podstawowym założeniem mediolingwistyki otwartej jest (1) konstatacja, że mediolingwistyka nie zajmuje się wyłącznie badaniem języka mediów, ale po prostu badaniem mediów. W specyficzny dla siebie sposób. Z założeniem tym wiąże się kolejne – (2) identyfikacja przedmiotu badań mediolingwistycznych rozumianego jako obiekt analizy. Ma nim być nie język komunikacji medialnej, ale tekst medialny. Przy czym, akceptując tezę heterogeniczności znakowej komunikacji międzyludzkiej (por. Stwierdzenie Gunthera Kressa i Theo van Leeuwena „All texts are multimodal” z 1988 r. – za: Klemm i Stöckl 2015: 48) i przyjmując szerokie rozumienie *tekstu* jako całościowego komunikatu o (potencjalnie) niejednorodnej znakowo formie, nie opatruję słowa *tekst* przydawką *multimodalny* (por. Kępa-Figura 2020).

Kolejne założenie (3) dotyczy przedmiotu zainteresowań mediolingwistyki, rozumianych jako właściwe jej problemy badawcze. Przyjmuję, że należą do nich nie tylko problemy formułowane w oglądzie izolacjonistycznym, ale także problemy wylaniane w oglądach interdyscyplinarnym i transdyscyplinarnym. W mojej intencji – bez wartościowania istotności, ważności prowadzonych badań. Katalog tych problemów jest długi, ich wyróżnienie z pewnością wykracza poza cele mojego artykułu. Zaznaczyć należy jednak, że są one skorelowane z (4) celami badawczymi mediolingwistyki. Za pierwszy z nich uważam opis właściwości medialnie zapośredniczonego tekstu jako przedstawiciela danego gatunku, z jego uwarunkowaniami strukturalnymi (formalnymi), poznawczymi, pragmatycznymi i stylistycznymi, a także opis tego tekstu jako wyimka reprezentowanego przezeń dyskursu. Za drugi, ostateczny cel mediolingwistyki uważam dążenie do zrozumienia komunikacji medialnej, uchwycenie jej zmiennej natury, odkrywanie sposobów jej funkcjonowania. Doprecyzowaniem założenia dotyczącego tych celów mediolingwistyki są dwa zastrzeżenia: sposób odczytania tego celu jest uzależniony od sposobu rozumienia mediów, a cel ostateczny nie musi być osiąganym na poziomie każdego opracowania mediolingwistycznego.

Ostatnie z przyjmowanych przeze mnie założeń mediolingwistyki otwartej dotyczy (5) metod badań mediolingwistycznych. Jest to założenie konieczności korelacji metod z właściwościami obiektu badań, problemami i celami badawczymi. Korzystając z tradycji badania tekstów medialnych przez badaczy wyrosłych z językoznawstwa za pomocą metod lingwistycznych, nie można

nie zauważyć, że badacze ci, wyszedłszy od ściśle lingwistycznych metod analizy werbalnej strony tekstu, idą w stronę badania tekstu medialnego jako bytu multimodalnego. Dostosowują metody badania tekstu medialnego do świadomości jego właściwości.

3. Gatunek w oglądzie tekstu medialnego

Uznając za cel mediolingwistyki opis właściwości medialnie zapośredniczonego tekstu jako przedstawiciela danego gatunku (z jego uwarunkowaniami strukturalnymi [formalnymi], poznawczymi, pragmatycznymi i stylistycznymi), muszę odpowiedzieć na pytanie – dlaczego kategoria gatunku jest tak ważna dla oglądu tekstu medialnego, a tym samym komunikacji medialnej czy po prostu mediów? A zatem: charakterystyka tekstu musi uwzględniać gatunkowy wymiar tekstu, bo każdy tekst jest reprezentantem jakiegoś gatunku (gatunku, którego wzorzec gatunkowy jest w pełni ustabilizowany lub dopiero jest na etapie kształtowania, lub jest na etapie wyczerpywania się jego komunikacyjnej witalności), a wszystkie właściwości tekstu są przejawem funkcjonowania jednego z aspektów wzorca gatunkowego (strukturalnego, pragmatycznego, stylistycznego i poznawczego).

Tak sformułowana odpowiedź wyraźnie wskazuje bazę metodologicznych odniesień kwestii zasadności oglądu tekstu medialnego (komunikacji medialnej/mediów) przez pryzmat jego gatunkowości. Bazą tą są koncepcje genologii lingwistycznej, przede wszystkim koncepcje Marii Wojtak. Ograniczając tę część wyводу do koniecznego minimum, przywołam trzy frazy objaśniające gatunek jako złożony byt komunikacyjny. Jest on charakteryzowany m.in. jako:

„wzorzec”, który „istnieje jako pewna całość”, „należ[ąca] do obszaru konwencji kulturowych” (Gajda 1993: 245),

zbiór konwencji, które podpowiadają członkom określonej wspólnoty komunikatywnej, jaki kształt nadać konkretnym interakcjom (Wojtak 2004a: 16),

twór abstrakcyjny (model, wzorzec) mający [...] różnorodne konkretne realizacje w formie wypowiedzi (Wojtak 2004a: 16).

Przywołane charakterystyki identyfikujące gatunek rozwija koncepcja – dwupoziomowości parametryzacji wzorca gatunkowego (por. m.in. Wojtak 2004a: 16–18, 2004b, 2019b: 196–197). Pierwszy z tych poziomów to parametryzacja „wewnętrzna” wzorca, czyli wyodrębnienie czterech aspektów wzorca gatunkowego: strukturalnego, poznawczego, pragmatycznego i stylistycznego. Drugi z poziomów – parametryzacja „zewnętrzna” – polega na określeniu stopnia „ortodoksyjności” wzorca gatunkowego, jego charakteru

kanonicznego, alternacyjnego bądź adaptacyjnego. Dookreślając relację między tymi poziomami parametryzacji, należy zauważyć, że choć dopiero przejście przez oba poziomy parametryzacji wzorca gatunkowego tworzy pełny obraz jego materii, to etap pierwszy ma charakter podstawowy. Dopiero przejście przezeń umożliwia parametryzację etapu drugiego. Z tego względu parametryzację poziomu pierwszego nazywam nie tylko „wewnętrzną”, ale także *parametryzacją kanwy*, a parametryzację poziomu drugiego – nie tylko parametryzacją zewnętrzną, ale również *parametryzacją osnowy*.

W kolejnym paragrafie, rozwijając refleksję dotyczącą gatunku jako kategorii mediolingwistycznej, skupię się na najbardziej podstawowych możliwościach związanych z jego parametryzacją pierwszego poziomu¹ – omówienie czteroaspektowości wzorca gatunkowego uczynię punktem wyjścia propozycji wyróżnienia działów mediolingwistyki.

4. Od czteroaspektowości wzorca gatunkowego do czterech perspektyw oglądu komunikacji medialnej/mediów

4.1. Od strukturalnego aspektu wzorca gatunkowego do syntaktyki mediów

Wojtak, objaśniając strukturalny aspekt funkcjonowania wzorca gatunkowego, za jego przejawy uznaje m.in. „ram[ę] tekstow[a], segmentacj[ę], relacj[ę] między segmentami, układy poziome i architektonik[ę] tekstu” (Wojtak 2019a: 273). Przy czym, w praktyce analitycznej należy pamiętać, że są to przejawy strukturalnego aspektu **konkretnego** [pogrubienie – D.K.F.] wzorca gatunkowego, a opisując strukturalne właściwości danego tekstu, trzeba pamiętać, że jest on reprezentantem jakiegoś gatunku. Doprecyzowując tę myśl, ukierunkuję ją, formułując dwa pytania. Po pierwsze: co o tekście mówi charakterystyka jego znakowej specyfiki, jeśli pominięta zostanie jego przynależność gatunkowa..., np. do jednego z dwóch werbalno-wizualnych gatunków – infografiki bądź memu? Po drugie, co o tekście mówi wydzielenie w nim tytułu, lidu i jego rozwinięcia, jeśli nieuwzględnione zostaną inne właściwości charakteryzujące wzorce gatunkowe, np. w oglądzie artykułu informacyjnego i artykułu publicystycznego?

¹ Zaznaczam jednocześnie, że dla oglądu tekstu medialnego, a szerzej: komunikacji medialnej/mediów istotna jest nie tylko czteroaspektowa koncepcja gatunku Marii Wojtak, ale ogólniejsza koncepcja dwupoziomowości parametryzacji gatunku. Koncepcja ta może zostać wykorzystana jako koncepcja oglądu mediów.

Idąc dalej, proponuję potraktowanie myślenia o gatunku jako o zbiorze konwencji (tu konwencji formalno-strukturalnych) jako warunku koniecznego nie tylko (1) pełnego rozpoznania formalnego kształtu tekstu, lecz także (2) oglądu technologicznych i semiotycznych właściwości komunikacji medialnej, m.in. takich, jak: specyfika medium, multimodalność komunikacji, tekstowość komunikacji medialnej (i granice tej tekstowości związane z paratekstowością, hipertekstowością komunikacji medialnej), funkcjonowanie komunikacji medialnej w formie dyskursu (tu gatunek jako parametr dyskursu i dyskurs jako parametr gatunku). Pokazując, że myślenie o gatunku jako o zbiorze konwencji formalno-strukturalnych jest warunkiem koniecznym oglądu technologicznych i semiotycznych właściwości komunikacji medialnej, proponuję wyróżnienie **syntaktyki mediów** [pogrubienie – D.K.F.] jako działu mediolingwistyki – subdyscypliny, której celem jest nie tylko ogląd tekstu medialnego, ale po prostu mediów. Z zaznaczeniem, że syntaktyka mediów jest syntaktyką mediów „ugatunkowionych”.

4.2. Od pragmatycznego aspektu wzorca gatunkowego do pragmatyki mediów

Dla Wojtak przejawami pragmatycznego aspektu funkcjonowania wzorca gatunkowego są m.in. „uwikłania komunikacyjne: obraz nadawcy i odbiorcy, cel komunikatu (potencjał illokucyjny), kontekst życiowy gatunku” Wojtak 2019a: 273). To znaczy, że „uwikłania komunikacyjne: obraz nadawcy i odbiorcy, cel komunikatu (potencjał illokucyjny), kontekst życiowy gatunku” są przejawem pragmatycznego aspektu **konkretnego** [pogrubienie – D.K.F.] wzorca gatunkowego, a opisując pragmatyczne właściwości danego tekstu, trzeba pamiętać, że jest on reprezentantem jakiegoś gatunku. Doprecyzowując tę myśl, ukierunkuję ją, formułując dwa pytania. Po pierwsze: co o tekście mówi wyróżnienie w nim środków perswazyjnych, jeśli pominięta zostanie jego przynależność gatunkowa? Przecież np. obecność takich środków językowych w tekstach identyfikowanych jako informacje dziennikarskie ma inną wartość, aniżeli obecność tych samych środków w tekstach identyfikowanych jako komentarz dziennikarski. Po drugie: czy można określić moc sprawczą wypowiedzi, jeśli nie zostanie uwzględniona jego gatunkowa przynależność? (por Kępa-Figura 2012).

Idąc dalej, proponuję potraktowanie myślenia o gatunku jako o zbiorze konwencji (tutaj: konwencji pragmatycznych) jako warunku koniecznego nie tylko (1) pełnego rozpoznania pragmatycznego kształtu tekstu, lecz także (2) badania intencjonalności komunikacji medialnej oraz nadawczo-odbiorczych relacji organizujących kształt tej komunikacji.

Pokazując, że myślenie o gatunku jako o zbiorze konwencji pragmatycznych jest warunkiem koniecznym rozpoznania kwestii intencjonalności komunikacji medialnej oraz nadawczo-odbiorczych relacji organizujących kształt tej komunikacji, proponuję wyróżnienie **pragmatyki mediów** [pogrubienie – D.K.F.] jako działu mediolingwistyki – subdyscypliny, której celem jest nie tylko ogląd tekstu medialnego, ale po prostu mediów. Z zaznaczeniem, że pragmatyka mediów jest pragmatyką mediów „ugatunkowionych”.

4.3. Od stylistycznego aspektu wzorca gatunkowego do stylistyki mediów

Za przejaw stylistycznego aspektu funkcjonowania wzorca gatunkowego uważa Wojtak „styl gatunku”, czyli „wyznaczniki stylistyczne” (Wojtak 2019a: 273), to znaczy „konglomerat cech uwarunkowanych strukturalnie, dookreślonych pragmatycznie i poznawczo oraz związanych z genezą użytych środków stylistycznych” (2019b: 196–197). Oznacza to, że „styl gatunku”, czyli „wyznaczniki stylistyczne” są przejawem stylistycznego aspektu **konkretnego** [pogrubienie – D.K.F.] wzorca gatunkowego, a opisując stylistyczne właściwości danego tekstu, trzeba pamiętać, że jest on reprezentantem jakiegoś gatunku. Doprecyzowując tę myśl, ukierunkuję ją, formułując dwa pytania. Po pierwsze, co o tekście mówi spostrzeżenie w nim potocyzmów lub szablonów językowych, jeśli pominięta zostanie jego przynależność gatunkowa...? Na przykład obecność środków językowych w tekstach identyfikowanych jako informacje dziennikarskie ma inną wartość, aniżeli obecność tych samych środków w tekstach odbieranych jako komentarz dziennikarski lub jako felieton czy mem.

Idąc dalej, myślenie o gatunku jako o zbiorze konwencji (m.in. konwencji stylistycznych) uznaję za warunek konieczny nie tylko (1) pełnego rozpoznania stylistycznego kształtu tekstu, lecz także (2) prowadzenia badań stylistycznych aspektów komunikacji medialnej, czyli opisu mediów jako pola komunikacji rozpiętej (na skali paradoksów – za: Wojtak 2004a: 19–20) między stałością a zmiennością, schematyzmem a indywidualizmem, monologowością a dialogowością, kreatywnością a dokumentaryzmem, oficjalnością a prywatnością etc.

Pokazując, że myślenie o gatunku jako o zbiorze konwencji stylistycznych jest warunkiem koniecznym rozpoznania kwestii stylistycznego zróżnicowania komunikacji medialnej, proponuję wyróżnienie **stylistyki mediów** [pogrubienie – D.K.F.] jako działu mediolingwistyki – subdyscypliny, której celem jest nie tylko ogląd tekstu medialnego, ale po prostu mediów. Z zaznaczeniem, że stylistyka mediów jest stylistyką mediów „ugatunkowionych”.

4.4. Od poznawczego aspektu wzorca gatunkowego do epistemologii mediów

Wychodząc od utożsamienia poznawczego aspektu funkcjonowania wzorca gatunkowego zaproponowanego przez Marię Wojtak z „tematyk[a] i spos[obem] jej przedstawienia (perspektyw[a], punkt[em] widzenia, hierarchi[a] wartości i inn[y]mi) składnik[ami] obrazu świata” (2019a: 273), tematykę tekstu oraz obraz świata w nim zawarty traktować należy jako przejaw poznawczego aspektu **konkretnego** [pogrubienie – D.K.F.] wzorca gatunkowego, a opisując poznawcze właściwości danego tekstu, trzeba pamiętać, że jest on reprezentantem jakiegoś gatunku. Doprecyzowując tę myśl, ukierunkuję ją, formułując dwa pytania. Po pierwsze, co o tekście mówi wybór określonej tematyki (np. tematyki działalności Josefa Mengelego), jeśli pominięta zostanie przynależność gatunkowa tego tekstu (jako reprezentanta relacji dokumentalnej bądź fabularyzowanej albo jako dokumentu bądź realizowanego w przestrzeni patointernetu patodokumentu...? Po drugie, co o tekście mówi przekazywanie przezeń określonego obrazu świata (jego części) bez uwzględnienia gatunkowej przynależności tego tekstu...? Na przykład, co mówi o tekście kształtowanie zawartego w nim obrazu świata za pomocą opozycji swój/obcy. Przecież wykorzystanie tej zasady organizacji poznawczego aspektu wypowiedzi w tekstach identyfikowanych jako informacje dziennikarskie ma inną wartość aniżeli jej wykorzystanie w tekstach odbieranych jako komentarz dziennikarski.

Idąc dalej, myślenie o gatunku jako zbiorze konwencji (m.in. konwencji poznawczych) jest warunkiem koniecznym nie tylko (1) pełnego rozpoznania poznawczego kształtu tekstu, lecz także warunkiem koniecznym (2) opisu mediów jako reprezentacji rzeczywistości i opisu poznawczych możliwości człowieka uwikłanego w medialnie uwarunkowane sytuacje komunikacyjne.

Dowodząc, że myślenie o gatunku jako o zbiorze konwencji poznawczych jest warunkiem koniecznym rozpoznania kwestii epistemologicznego różnicowania komunikacji medialnej, proponuję wyróżnienie **epistemologii mediów** [pogrubienie – D.K.F.] jako działu mediolingwistyki – subdyscypliny, której celem jest nie tylko ogląd tekstu medialnego, ale po prostu mediów. Z zaznaczeniem, że epistemologia mediów jest epistemologią mediów „ugatunkowionych”.

5. Podsumowanie i wizualizacja problemu

Zakończenie niniejszego artykułu rozpoczne od syntetycznego zarysowania drogi od czteroaspektowości wzorca gatunkowego do czterech perspektyw oglądu komunikacji medialnej/mediów, a od czterech perspektyw oglądu mediów do wyróżnienia czterech działów mediolingwistyki. Podsumowując, po pierwsze, deklaruję, że rozpoznanie (tj. opis i zrozumienie) sposobu bytowania tekstu w ramach (określonego) gatunku traktuję nie tylko jako (1) warunek konieczny pełnego rozpoznania (tj. opisu i zrozumienia) kształtu tekstu (formalnego, stylistycznego, pragmatycznego i poznawczego), lecz także jako (2) warunek konieczny pełnego rozpoznania (tj. opisu i zrozumienia) wymiarów komunikacji medialnej: formalnego, stylistycznego, pragmatycznego i poznawczego. To znaczy, za warunek konieczny rozpoznania (tj. opisu i zrozumienia) funkcjonowania mediów. Po drugie, proponuję wyróżnienie czterech działów mediolingwistyki: syntaktyki mediów, pragmatyki mediów, stylistyki mediów i epistemologii mediów.

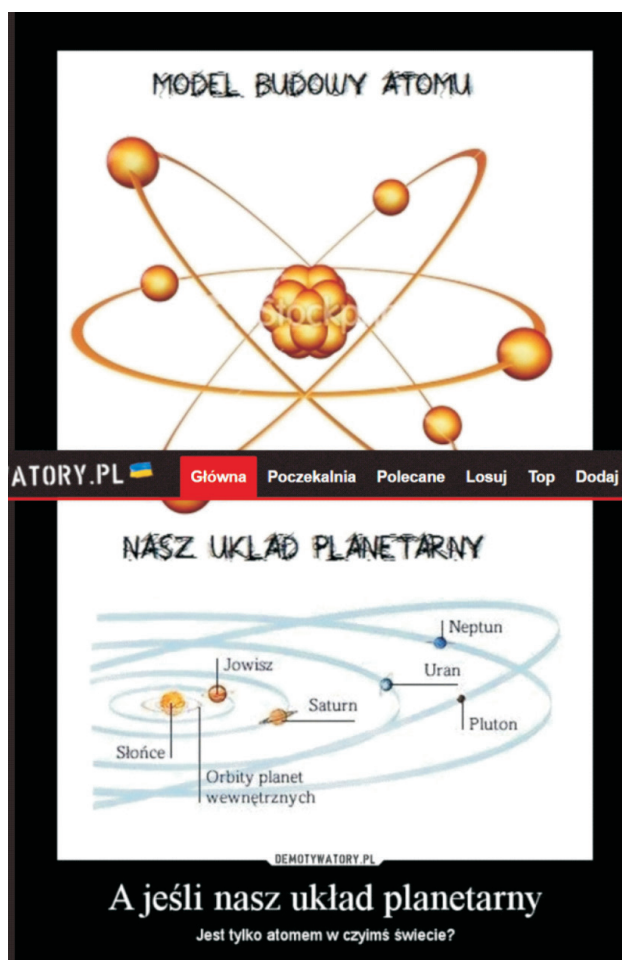
Jak pisałam, źródłem przedstawionego sposobu myślenia o gatunku jako kategorii mediolingwistycznej, a w konsekwencji – źródłem propozycji wyróżnienia działów mediolingwistyki, jest koncepcja gatunku Marii Wojtak. Mając nadzieję, ale nie pewność, że moja propozycja jest przekonująca, z retorycznym zamiarem na koniec zostawiłam argument pokazujący, że przedstawiony sposób myślenia o relacji między gatunkiem a tekstem medialnym/mediami jest zgodny z zamysłem autorki przełomowego dla mediolingwistyki dzieła *Wprowadzenie do genologii*. Tym argumentem jest wypowiedź samej Wojtak:

badania gatunków medialnych mogą być traktowane jako poznawczy węzeł dla różnych typów ujęć komunikacji medialnej: stylistycznych, pragmatycznych, kognitywnych, kulturowych (Wojtak 2019c: 51),

która pokazuje, że ta „moja propozycja” nie jest właściwie moją propozycją, ale rozwinięciem zamysłu wybitnej lubelskiej genolog i mediolingwistki. Nie chodzi w tym zamyśle o to, że każdy badacz musi prowadzić badania gatunków medialnych, ale o uwzględnienie w badaniach mediów komunikacyjnego faktu: media realizują się przez teksty mające ukształtowanie gatunkowe.

Doceniając perswazyjną moc wizualizacji naukowych koncepcji (por. Kępa-Figura, Ślawska 2023b), proponuję, by na relację między gatunkiem a komunikacją popatrzyć przez pryzmat sposobu funkcjonowania materii. Mam na myśli analogię między funkcjonowaniem materii w skali mikro (materii zorganizowanej pod postacią atomu) i w skali makro (materii zorganizowanej pod postacią układu planetarnego).

Humorystycznym wyrazem spostrzeżenia sposobu funkcjonowania materii, choć niepozbawionym głębszej myśli, dotyczącej miejsca człowieka we wszechświecie, jest mem przedstawiony na ryc.1.



Ryc. 1. Układ planetarny jako atom w memie internetowym *A jeśli nasz układ planetarny jest tylko atomem w czymś świecie?*

Źródło: Demotywatory.pl, publikacja 26.01.2011, godz. 14:21, przez użytkownika Fisher2, A jeśli nasz układ planetarny, <Demotywatory.pl>, dostęp: 10.06.2023.

Analogia między funkcjonowaniem materii pod postacią atomu i jej funkcjonowaniem pod postacią układu planetarnego odwołuje się do istotnego etapu w rozwoju wiedzy o budowie atomu – a mianowicie do odkrycia Ernesta Rutherforda z 1911 r. Jak można przeczytać w materiałach edukacyjnych Narodowego Centrum Badań Jądrowych, ten brytyjski fizyk,

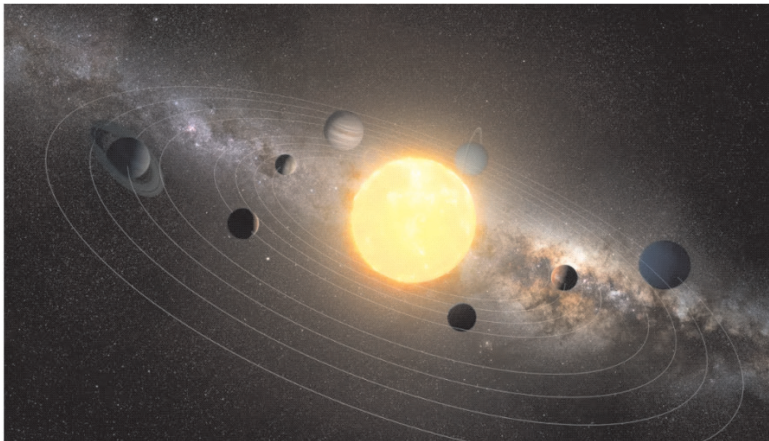
przeprowadziwszy w 1909 r. z dwoma swoimi studentami (Hansem Geigerem i Ernestem Marsdenem) eksperymenty nad rozpraszaniem cząstek α na bardzo cienkiej folii złota „zapropozował własny model budowy atomu, zwany dziś modelem planetarnym” (EduAdmin 2013) (por. ryc. 2).



Ryc. 2. Model atomu Ernesta Rutherforda

Źródło: EduAdmin, *Modele atomu od Demokryta do Bohra*, <ncbj.edu.pl>, dostęp: 10.06.2023.

Nazwa ta jest konsekwencją porównania zachowania elektronów w atomie do zachowania planet krążących wokół Słońca, które choć są przyciągane przez Słońce siłą grawitacyjną, poruszają się wokół Słońca na określonych orbitach (por. ryc. 3).



Ryc. 3. Model Układu Słonecznego

Źródło: Jak powstał Układ Słoneczny? Na początku był chaos, który może się powtórzyć i zniszczyć Ziemię – National Geographic, <national-geographic.pl>, dostęp: 10.06.2023.

I choć rozwój wiedzy o budowie atomu pokazuje, że analogia objaśniająca sposoby funkcjonowania materii nie jest analogią pełną, inspiruje mnie do spostrzeżenia pewnej uniwersalnej (swoiście metonimicznej) zależności między całością a częścią tej całości. Kosmolog bierze pod uwagę wiedzę dotyczącą budowy atomu (i mniejszych składających się nań cząstek) jako składnika materii elementów np. Układu Słonecznego. Czy biorąc pod uwagę, że genologia i mediolingwistyka działają na polu badań nad komunikacją międzyludzką, można uznać, że każdy mediolingwista musi być genologiem? Aforystycznie odpowiem: nie, ale po trochu nim jest.

Literatura

- EduAdmin (2013): *Modele atomu od Demokryta do Bohra*, <ncbj.edu.pl>, dostęp: 10.06.2023.
- Gajda S. (1993): *Gatunkowe wzorce wypowiedzi*. [W:] *Współczesny język polski*. Red. J. Bartmiński. Wrocław, s. 245–258.
- Kępa-Figura D. (2012): *Co czynią wypowiedzi pełniące funkcję sprawczą?* „Prace Językoznawcze” XIV, nr 4, s. 121–136.
- Kępa-Figura D. (2021): *(Multimodaler) Text als Gegenstand linguistischer Forschung*. „tekst i dyskurs – text und diskurs” 15, s. 137–155.
- Kępa-Figura D., Ślawska M. (2023): *Koncepcje Marii Wojtak – perspektywa mediolingwistyczna*. „Studia Medioznawcze”. T. 24, nr 1(92), s. 4–14.
- Klemm M., Stöckl H. (2015): *Lingwistyka obrazu – umiejscowienie dyscypliny, przegląd, dezyderaty badawcze*. [W:] *Lingwistka mediów. Antologia tłumaczeń*. Red. J. Jarosz, R. Opilowski, P. Staniewski. Wrocław–Dresden, s. 45–56.
- Skowronek B. (2012): *Mediolingwistyka: założenia koncepcji*. „Zeszyt Naukowy. Socjologia” 26, s. 340–351.
- Skowronek B. (2013): *Mediolingwistyka. Wprowadzenie*. Kraków.
- Skowronek B. (2018a): *Technologia. Multimodalność. Komunikacja. Nowe wyzwania dla mediolingwistyki*. [W:] *Współczesne media. Media multimodalne*. T. 1: *Zagadnienia ogólne i teoretyczne*. Red. I. Hofman, D. Kępa-Figura. Lublin, s. 11–19.
- Skowronek B. (2018b): *Medialinguistika v Polše*. [W:] *Medialinguistika v terminah i ponâtiâh. Slovar’spravočnik*. Red. L. Duskaeva. Moskwa, s. 68–70.
- Skowronek B. (2019): *Mediolingwistyka w Polsce. Próba podsumowania*. [W:] *Współczesne media. Problemy i metody badań nad mediami*. T. 2. Red. I. Hofman, D. Kępa-Figura. Lublin, s. 21–33.
- Skowronek B. (2020): *Język w filmie. Ujęcie mediolingwistyczne*. Kraków.
- Skowronek B. (2021): *Schlüsselfragen der Medienlinguistik (aus der gegenwärtigen Perspektive)*. „tekst i dyskurs – text und diskurs” 15, s. 157–170.
- Wojtak M. (2004a): *Gatunki prasowe*. Lublin.
- Wojtak M. (2004b): *Wzorce gatunkowe wypowiedzi a realizacje tekstowe*. [W:] *Gatunki mowy i ich ewolucja*. T. 2: *Tekst a gatunek*. Red. D. Ostaszewska. Katowice, s. 29–39.
- Wojtak M. (2019a): *Wprowadzenie do genologii*. Lublin 2019.
- Wojtak M. (2019b): *Genologia medialna czy po prostu genologia*. [W:] *Współczesne media. Problemy i metody badań nad mediami*. T. 2. Red. I. Hofman, D. Kępa-Figura. Lublin, s. 189–204.
- Wojtak M. (2019c): *O lingwistycznych fundamentach badań medioznawczych – zarys problematyki*. [W:] *W poszukiwaniu fundamentów nauk o mediach*. Red. K. Wolny-Zmorzyński, A. Lewicki. Wrocław, s. 45–56.

